

The article deals with the importance of the potential of decorative arts in patriotic education of preschoolers and schoolchildren in the educational process of institutions of preschool and general secondary education. In this context, creating compositions by children of preschool and school age in decorative techniques on patriotic themes is considered as an effective means of educating patriotic feelings and other qualities and traits of future Ukrainian patriots.

Some examples of works of decorative art by Ukrainian masters are given, which the authors of current textbooks and albums of artistic and creative activity recommend for perception and discussion with children and students in the educational process. In particular, the works of decorative arts proposed for viewing by preschoolers within the framework of the "Sure Start" educational program and the albums of artistic and creative activities of older preschoolers developed for it (by the authors V.V. Ragozina, N.V. Ocheretiana) are singled out. In addition, the current art textbooks of various authors' collectives include works of decorative arts for primary and secondary school students. This allows us to trace the continuity of patriotic education in various sections of the education system.

The samples of various artistic and creative tasks for children and students for creating decorative technical and patriotic compositions are highlighted. In accordance with the age characteristics of preschoolers, primary and secondary school students, practical tasks are offered that allow them to work out and thereby learn the pictorial possibilities of a number of artistic, natural and auxiliary materials (paper, cardboard, threads, fabrics, herbs, cereals, etc.). Preschoolers and schoolchildren deepen their knowledge about the state and folk symbols of Ukraine, while they are creating decorative compositions. Moreover, a conscious desire to reproduce some of them in the varieties of children's creativity, and an understanding of their place and meaning in works of decorative and applied art in general is developed.

To facilitate the creation of decorative compositions by preschoolers and schoolchildren, a systematic visual and descriptive guide is provided for educators and art teachers, which allows the realization of the author's creative idea. According to the children and students' artistic skills, artistic and creative abilities, artistic tastes and preferences, as well as the subject and educational context of classes and art lessons, the given examples can be transformed and modified.

Keywords: composition, decorative techniques, patriotic themes, art lessons, institutions of preschool education, institutions of general secondary education, preschoolers, schoolchildren, continuity of patriotic education.

Стаття надійшла до редакції 30.06.2023 р.

DOI [https://doi.org/10.32405/2308-8885-2023-2\(108\)-33-41](https://doi.org/10.32405/2308-8885-2023-2(108)-33-41)

УДК [37.091.32 : 7] : 003.6.079

Валентина Петрівна Мартінова,

методист кафедри педагогіки та психології Луганського обласного

інституту післядипломної педагогічної освіти, м. Київ, Україна,

Valentynamartynova54@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0009-4858-5582>

ГРАФІТІ: МОЖЛИВОСТІ ОЗНАЙОМЛЕННЯ НА УРОКАХ МИСТЕЦТВА

У статті висвітлюється тема сучасного вуличного малярства – графіті. Розглядаються сутність поняття, історія розвитку графіті як соціального явища, його різновиди і стилі та їх застосування в соціальному середовищі, особливості функціонування підлітково-молодіжних графіті та використання потенціалу цього вуличного мистецтва.

Висвітлюючи окремі аспекти виникнення і розвитку графіті, автор статті пропонує вчителям мистецтва матеріал для ознайомлення учнів початкової, основної і старшої школи з графіті, щоб сприяти їхній дослідницькій ініціативі і творчій самореалізації.

Ключові слова: графіті, графітісти, графіті-сленг, стріт-арт, вуличне мистецтво, бомбери, райтери, молодіжна субкультура.

Перехід у постіндустріальну стадію розвитку значної кількості країн світу пов'язаний із глибокими перетвореннями в усіх сферах соціального життя людей. Протиріччя перехідного часу особливо позначаються на стані й функціонуванні соціокультурного середовища. Особистість постає перед вибором поведінкових альтернатив. Насамперед це стосується молоді. Одним із засобів індивідуального і групового самовираження певної частини молоді в сучасному світі стають графіті.

Феномен графіті досліджується науковцями вже тривалий час, однак продовжує спричинювати дискусії представників антропології, археології, культурології, лінгвістики і фольклористики, психології та педагогіки, які вивчають його в соціальному, соціокультурному, естетичному, етичному, комунікативному аспектах.

Грунтовний аналіз джерельної бази, зокрема багатьох зарубіжних праць у контексті залучення соціальних інститутів до графіті-дискурсу з метою подолання вандалістичної форми графіті-практики здійснено З. Кайс [9]; виокремлено напрями розвідок учених щодо графіті: класифікація цього явища, історичні витоки та його природа, психологічні мотиви, естетична цінність, розшифрування змісту текстів тощо (Ж. Бодрійяр, Дж. Бушнел, Дж. Гетсбі, П. Ковальські, Д. Козловська, В. Кох та ін.). Морально-етичний аспект створення графіті та погляд на явище з позиції теорій вандалізму розглядався у дослідженнях Р. Берон, Д. Грінбергер, Дж. Довідо, В. Оллен, Р. Пантлік, Р. Рубек, Р. Соммер, Дж. Фішер, М. Шварц, К. Ношис, Э. Роос, Д. Самдалл [9, с. 33].

Розкриття феномену графіті стає предметом наукового пошуку українських науковців (І. Головаха, К. Станіс-

лавська, Т. Єрмакова, З. Кайс та ін.), які вивчають зміст та семантику графіті, їхні особливості та функціонування у світі синкретичних культур, а також тенденції розвитку графіті у Європі ХХ–ХХІ ст., соціальне значення графіті та інші питання.

Науковці вважають, що вивчати графіті як явище соціального характеру неможливо у відриві від історичного контексту та культурних традицій країни, у якій вони були виконані та зафіксовані [6, с. 64]. Так, вивченню символіки й мотивів київських графіті, їх основних характеристик присвятила дослідження І. Головаха [6].

Багатозначність і багатоаспектність графіті унеможлиблює єдине його визначення. Так, К. Станіславська відносить графіті до культурно-мистецьких форм сучасності [20]. Більшість науковців зголосилася, що феномен графіті можна ідентифікувати як явище комунікації, яке має власну знакову систему та код і проявляється в двох напрямках: *інтраграфітіному*, що передбачає діалог всередині графіті-культури й у межах графіті-коду, та *екстраграфітіному* – як діалог графіті із зовнішнім світом. Досі досліджуються та обговорюються питання про виокремлення цього явища як самостійного жанру сучасного мистецтва. Очевидним залишається неможливість заперечити існування «вуличного мистецтва» [9, с. 33].

Графіті живе на вулиці. Це певною мірою форма бунту, вияву представників молодіжної субкультури, які в такий спосіб самовиражаються і відкрито демонструють свій творчий продукт у суспільному просторі. Тут і змагання, конкуренція графітістів, оскільки наочно відбувається «битва» за ім'я, за повагу, за стиль. Ти – це те, що ти малюєш.

У сучасному суспільстві графіті часто сприймається як деструктивне явище, тому і офіційна влада, і частина публіки (мимовільні спостерігачі продуктів графіті) можуть вкрай негативно оцінювати це явище [9, с. 34], а форму вираження творців графіті вважати вандалізмом через витрати на відновлення пошкодженого майна міста.

Однак слід розуміти, що графіті неможливо контролювати або викоренити шляхом заборони. Тому як форма

мистецтва і засіб вираження поглядів певної частини людей графіті гнучке, всеосяжне і вільне від цензури. Це свого роду анонімний візуальний діалог митця з іншими членами суспільства. Тому дослідники вивчають цей феномен під різними кутами зору, намагаючись запропонувати конструктивні рішення. Зокрема, З. Кайз зазначає, що включеність соціальних інститутів у діалог щодо цієї проблеми допоможе вивести явище графіті на новий рівень його гуманізації, часткове подолання його проявів вандалізму несиловими методами [9, с. 36].

Вважаємо, що складність проблеми і «білі плями» у її вирішенні не мають стати приводом замовчувати її чи не торкатися у навчанні учнів мистецтва. Зауважимо тільки: обговорюючи це явище з учнями, потрібно звертати увагу на його різні аспекти – художній, соціальний, моральний та ін. і вчити їх критично оцінювати різні позиції, думки, складати власні твердження на основі аргументів.

Мета статті – висвітлити окремі аспекти виникнення і розвитку графіті, проаналізувати його різновиди, стилі та особливості, надати вчителям узагальнений огляд і методичний матеріал для ознайомлення з графіті на уроках мистецтва учнів початкової, основної і старшої школи для сприяння їхній дослідницькій ініціативі й творчій самореалізації.

У Енциклопедії сучасної України (<https://esu.com.ua/article-26856>) **графіті** (від італ. *graffiti* – надряпані) визначається як найдавніші текстові написи, малюнки, символічні, магичні, цифрові знаки й монограми, видряпані гострими предметами на керамічних та інших речах сакрального, побутового і торгового призначення, рідше – на стінах різних споруд. Сьогодні графіті стає символом «прогресивності», «молодіжності», певної «маргінальності». Графіті як явище пройшло шлях від появи, розвитку, популяризації та розповсюдження – всупереч гонінню, порівнянню з девіацією та вандалізмом, спроб викоренення та санкцій – до етапу вивчення його дослідниками і навіть комерціалізації. Про це свідчать, наприклад, оформлення фотографією ма-

люнка графіті пластикової банківської карти, упаковки товарів, дедалі частіше використання графіті в кінофільмах, поліграфічній продукції, дизайні інтер'єру, одягу, в рекламі, в музичних відеокліпах, коли малюнок графіті як декорація вказує на стилістичне спрямування виконавця (реп, хіп-хоп) або просто покликана демонструвати «сучасність» музиканта [9, с. 34]. Так, у кліпі українського гурту «Бумбокс» на пісню «Супер-пупер» на задньому плані протягом усього відео графітісти розмалюють біле панно [3].

Варто зауважити, що комерціалізація частково забирає графіті з вулиць міста, дозволяючи «художникам» самовиражатися та опредмечувати свої «творчі» задуми в цивілізованій формі без вандалістичного спотворення архітектурного ландшафту міста [14, с. 34].

Історія виникнення графіті розпочинається від наскельних малюнків і продовжується до вдосконалених, барвистих малюнків на стінах міст.

Поняття «графіті» (від італ. «grafficare» – дряпати, дослівно «надряпані» або ж множина від іменника «graffito» – напис) вперше з'явився в археологічних працях як загальне поняття для позначення усіх випадкових написів та малюнків [14, с. 3]. Це слово має грецьке коріння і головним чином, стосується давньоримських настінних написів і малюнків, які також були виявлені за часів середньовічної античності. Особливо добре відомі графіті, знайдені при розкопках античних міст Греції, Італії, Франції, а в нашій країні – Ольвії, Херсонесу та інших [5].

На нову стадію розвитку графіті перейшло в другій половині ХХ ст. Дослідники відзначають два фактори, які мали вирішальне значення для виникнення нових форм на базі традиційних. По-перше, поява фарби в аерозолі і, по-друге, експансія молодіжної культури в 1950–1960-х роках у США і Західній Європі, що сприяло різкому підвищенню кількості графіті й появі написів та зображень у якісно новому вигляді [2].

Одним із основних різновидів графіті нового покоління є графіті молодіжних субкультур – це художня композиція, малюнок або просто напис, не-

законно нанесений на поверхню стіни, будівлі або будь-якого іншого об'єкта, що зазвичай перебуває в полі зору громадянської [2].

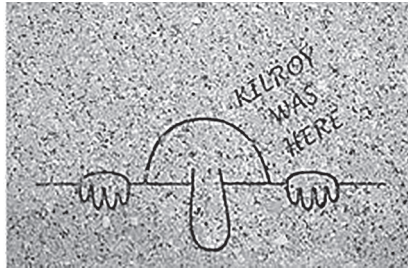
Графіті – це один з найунікальніших урбаністичних напрямів, який зародився у Нью-Йорку як частина хіп-хоп культури з властивою йому технікою, сленгом і стилями. Звідси, до речі, і велика кількість хіп-хопівських слів у сленгу нинішніх графітістів.

Між минулим і сучасним мистецтвом графіті існує величезна дистанція. Та все ж графіті походить саме від виведених невмілою рукою написів: «Тут був ...». Звичайно, не усі настінні написи страждали зайвою простотою. Траплялися серед них і проникливі присвячення, і магічні формули. Протягом багатьох століть безіменні автори за допомогою написів на стінах виливали душу, освідчувалися у вічному коханні дамі серця і кляли останніми словами неугодних правителів.

Іноколи графіті ставало навіть джерелом натхнення. Так, слово «апагн», що в перекладі з грецької означає «фатум», «доля» на стіні собору Паризької Богоматері, спонукало Віктора Гюго написати знаменитий роман «Собор Паризької Богоматері» [5].

Нещодавно багато надписів староукраїнською, старослов'янською і грецькою мовами виявили в не менш відомому, ніж собор Паризької Богоматері, пам'ятнику архітектури – Софійському соборі в Києві, спорудженому 1037 року за наказом князя Ярослава Мудрого... Чимало попрацювали мистці-реставратори, щоб фрески XI ст. знову побачили світ. Разом із фрескою з-під олійних фарб відкрився давній тиньк, на якому були різноманітні графіті. Так, у центральній частині собору відкрито запис про смерть Ярослава Мудрого. У ньому зазначається: «В (літо) 6562 місяця фебруаля 20-го успіние царя нашего...» [5].

Звичай писати на стінах будівель був дуже поширений у давні часи нашої держави. Надписи є не тільки в Софійському соборі, а й в інших архітектурних пам'ятках Києва, Чернігова, Новгороду тощо. Проте в давнину писати на стінах церков офіційно заборонялося, тому й донині збереглося чимало ста-

Іл. 1. «Kilroy was here»

ранно закреслених написів. Так званий Устав князя Володимира прирівнював «різання» на стінах церков до таких злочинів, як розкриття й пограбування могил. І все ж, попри всі заходи, звичай лишати записи на будівлях міцно вкоренився. Всі надписи Софійського собору зроблені кирилицькими літерами – шрифтом, що ліг в основу сучасної української письменності [5].

За легендою, історія графіті починається в 1942 році під час другої світової війни, коли робітник Кілрой починає писати «Kilroy was here» («тут був Кілрой») на кожному ящику з бомбами, які виробляли на фабриці в Детройті. Це – простий малюнок людини з довгим носом, що визирає з-за стіни (іл. 1).

Отже, таким чином з'являється новий напрямок – стріт-арт, який незабаром виходить з-під контролю і надирає цілі покоління. Це і стало початком графіті-руху.

Стріт-арт (англ. *street art* – вуличне мистецтво) – напрям у сучасному візуальному мистецтві, характерною особливістю якого є яскраво виражений урбаністичний стиль. Основна частина стріт-арту – це графіті (або спрей-арт).

Стріт-арт сьогодні – це одна з найактуальніших форм художнього самовираження в усьому світі, невід'ємна частина міської культури і способу життя [20, с. 113].

Але не можна ототожнювати стріт-арт і графіті. **Графіті** – це незаконно створені надписи та малюнки, виконані балончиками з фарбами; а інсталяції, колажі, мурали на вулицях міста – це **стріт-арт**, який органічно вписується в середовище міста.

Людей, що практикують графіті, можна об'єднати у дві групи: **бомбери** та **райтери**. До бомберів належать ті

вуличні художники, які просто розважаються або «тренуються» на стінах. Важко назвати їхні спроби мистецтвом. Тому слово «бомбити» стосовно таких «вправ» є дуже влучним (*Примітка*: на сленгу *бомбінг* – це швидко та не легально нанесення графіті). Завдання бомбера – швидко нанести свій «тег» і якомога більше в різних частинах міста.

До райтерів відносять досвідченіших художників, у тому числі й колишніх бомберів, що виробили власний стиль. У їхніх малюнках вже простежуються деякі концепції, вони свідомо ускладнюють малюнки, граються з тінями, об'ємами. Обирають такі місця, куди важко підібратися і де складно нанести малюнок (і де, відповідно, важче його знищити – змити, зафарбувати або зіпсувати). (*Примітка*: на сленгу *графіті* «Небесна пляма» – зображення, виконане у важкодоступному місці).

Необхідно відмітити, що багато райтерів називають свої роботи швидше «райтингом (листом)», ніж «графіті».

Історично райтинг розвивався з так званих «тегів» – стилізованих автографів або авторських логотипів, досить нехитрих за формою і виконанням. Тому сьогодні кожний райтер-початківець опановує ази майстерності саме з «тегів». (*Примітка*: на сленгу *графіті* «Tag» – унікальне ім'я, стилізований автограф / авторський логотип / псевдонім графітіста, каліграфічно виконаний та поширений, як знак, що є своєрідним позначенням території).

На початку графіті-руху родоначальники жанру використовували звичайнісінькі маркери й аерозолі, але мало робочих інструментів виготовляли власноруч. У хід йшло буквально усе: від спеціальних складових для підфарбовування взуття до штепсельної фарби. Як корпус для «начинки» зазвичай використовували балончик з-під дезодоранта, до нього кріпили трубочки для змішування фарб тощо.

Зарубіжні дослідники зазвичай пов'язують походження сучасного графіті з підлітком-греком з Манхеттена – Хайтом Деметрівсом. У кінці 60-х років він жив у Нью-Йорку на 183 вулиці, працював посилюючим і, переміщуючись по місту, скрізь ставив свій тег – **ТАКІ 183**. Такий спосіб віді-

литися відразу ж підхопило безліч тінейджерів. Через деякий час усі стіни будинків були поцятковані так званими «тегами»-кличками, які частенько було дуже складно прочитати.

Над графіті-художниками постійно навісає загроза покарання за створення робіт у публічних місцях, тому заради безпеки вони, як правило, ховаються за псевдонімами, прізвиськами, кодами і символами.

Один із найпопулярніших вуличних художників, який продовжує приховувати своє ім'я та особу від громадськості – Бенксі (Banksy). Він прославився політичними й антивоєнними трафаретними графіті в Брістолі, а побачити його роботи можна в різних місцях від Лос-Анджелеса до Палестини. У Британії Бенксі став своєрідною іконою нового художнього руху [8]. З 2000 р. проводять виставки його робіт, і деякі з них принесли організаторам великі гроші. Мистецтво Бенксі – чудовий приклад класичного протиставлення вандалізму і мистецтва. Його роботи коштують сотні тисяч фунтів, а за можливість придбати їх змагаються на аукціонах.

Восени 2022 р. Бенксі побував в Україні та створив сім шедеврів у Київській області, а саме: у Києві, Бородянці, Ірпені, Гостомелі, Горенці. До речі, в березні 2022 р., невдовзі після вторгнення ЗС РФ, на аукціоні було продано репродукцію однієї з найвідоміших антивоєнних робіт Бенксі «CND Soldiers», а виручені від її продажу понад сто тисяч доларів були спрямовані київському Охматдиту. Дуже рідко Бенксі дає назву своїм творам, його роботи часто прив'язані до актуальних подій чи соціального контексту: вони сатиричні чи драматичні. Для своїх творів він використовує лише три (за рідкісними винятками) основні кольори: чорний, білий та червоний. Іноді Бенксі спеціально для аукціонів робить малюнки, а іноді його роботи вирізали зі стін і викрадали. Найдорожча на сьогодні робота британця – малюнок «Любов у сміттовому кошику», його продали за \$22 млн [8].

У вуличному мистецтві існує цікавий вид графіті – «зворотне графіті» / «пилове графіті», яке потребує брудних стін і миючих засобів. Часто такі ма-

Іл. 2. «Пилове / зворотнє» графіті

люнки виконують кінчиком пальця на вікнах чи інших поверхнях, наприклад, написи «помий мене» на задньому вікні автомобіля.

Пилове графіті (англ. *reverse graffiti, clean tagging, dust tagging, grime writing, green graffiti, clean advertising*) – метод створення тимчасових або нетривалих зображень на стінах чи інших поверхнях завдяки усуненню бруду з цих поверхонь. Автором незвичайної ідеї став американський художник, відомий під ім'ям «Moose». Як перше полотно він використовував стіни тунелю Broadway в Сан-Франциско. Однієї ночі Moose озброївся миючими засобами і заздалегідь підготовленими трафаретами. А зранку жителі міста замість звичного бруду, розглядали на стінах тунелю зображення квітів та дерев (іл. 2).

Сьогодні Нью-Йорк більше не вважається світовою столицею графіті – титул перейшов до Лос-Анджелеса. Частково через постійні гоніння багатьох нью-йоркських підземщиків свого часу перебралися в Європу. Італійська молодь, фанати футболу прийняли нове «мистецтво» з радістю. Рясно фарбуються Польща і Чехія.

У Берліні це своєрідний обряд дозрівання для підлітків: вони вибирають собі прізвисько, яке вважається дійсним лише після того, як буде увічнене кілька разів на найвидніших і найнебезпечніших місцях. А кожен, хто проїжджає Фінляндією або Швецією, може з вікна вагона помілюватися роботами місцевих графітістів, які прикрашають суворий скандинавський пейзаж. У Японії графіті вирізняється дуже похмурими, фантастичними, іноді жорстокими сюжетами. [11, с. 66]. (Примітка: Графіті-цікавинки. Найдовше графіті у світі сьогодні розташоване в Дубаї. Воно містить сцени з історії ОАЕ, його довжина 2 245 м).

Унікальної еволюції зазнало графіті у Великобританії, де стало помітною частиною поп-культури. Тоді як британські поліцейські уявляють собі типового вуличного художника в образі «втраченого» підлітка з незаможною сім'єю, котрому нічого в цьому житті не світить, усе більше цих самих підлітків знаходять себе в рекламі, комп'ютерному дизайні, музиці.

У Німеччині, Данії, Норвегії та низці інших країн існують пункти графітістів, де вони виконують роботу на замовлення: від розпису автотранспорту до оформлення приватних розважальних закладів. Але місце всякого справжнього майстра графіті – передусім на вулиці. (Примітка: на сленгу графіті *Холоф-фейм* – місце, на якому дозволено малювати графіті. *Спот* – місце, у якому створюються графіті-роботи. *Бафф* – видалення графіті зі стін та вагонів).

Стиль і техніка графіті постійно розвиваються та удосконалюються. Кожна країна вносила щось нове і свіже до цього мистецтва. Але після того, як малюнки із стін міста перемістилися на стіни музеїв, галерей і пам'яток архітектури, постало питання про вандалізм і провокаційну суть графіті. У цей же час окремі роботи графітістів починають виставляти в музеях, вони стають предметом підвищеного попиту серед багатих колекціонерів.

Історія нашого (тоді ще радянського) графіті почалася в 1985 р. – одночасно з модою на брейк-данс як частини хіп-хоп культури. Почалося усе з Прибалтики: Шауляй, Паланга, де хвилиночку протекли фестивалі брейк-данса. Перші графітісти оформляли фестивалі декоративні, які приголомшували уяву публіки не менше, ніж запаморочливі піруети танцюристів. Повноцінний розвиток графіті стався в 90-х роках.

Щоб відрізнитися від конкурентів, райтери почали розробляти власні стилі. У написах використовували різні фішки: бульбашки, розлапи, предмети, що стирчать із букв. У малюнках стали вставляти прикольні персонажі. З'явилися комп'ютерні й готичні шрифти. Набув значення колір, символ мультиплікації. Крутими і, мабуть, найскладнішими є зображення людей. Графіті стали стихією, яка змінила зовнішній вигляд вулиць у кінці ХХ ст.

Малярські графіті становлять окрему царину досліджень. Субкультура авторів малярських графіті вплинула на появу різних стилів, що дозволило їх виокремлювати і класифікувати дослідниками цієї традиції [2].

Отже, графіті – це сплав безлічі напрямів і течій. Розглянемо декілька найрозповсюджених видів графіті (Tagging, Bombing, Writing, Scratching) та стилів їх малювання (Throw up, Bubble letter, Blockbusters, Character, Messiah Style, WildStyle, FX или 3D style, анімоване та світлове графіті).

Види графіті:

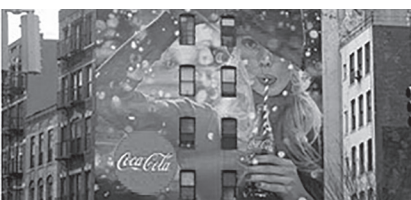
Writing. Цей напрям вважається першоосновою усіх стилів. Тут немає ніяких обмежень, художник сам визначає, у якому стилі та чим йому малювати (аерозольна фарба, настінні маркери, трафарети, пензлі, роликові валики тощо). Роботи виконані в цьому стилі називають скетчами. (Примітка: на сленгу графіті *Sketch* – заготовлені зразки, шаблони, виконані на папері або за допомогою спеціальної програми).

Іл. 3. Tagging

Іл. 4. Bombing

Іл. 5. Clean Advertising

Іл. 6. Throw-up

Іл. 7. Blockbusters

Tagging. Уже згадувані теги – це *nickname* райтера, розпис псевдоніма; це проста форма графіті (іл. 3) [2].

Bombing. Це екстремальний вид графіті. Зазвичай його малюють на об'єктах, що рухаються (транспорті), або в небезпечних умовах (край мосту, високі балкони) і в дуже швидкому темпі. Бомбінг не ставить за мету створення якісних графіті, його завдання – нанесення якомога більшої кількості малюнків за дуже короткий час (іл. 4).

Scratching (Scrabbng) – це створення зображень нанесенням подрапин. Вимальовується гострильним каменем або чимось подібним на склі, найчастіше в транспорті. Рідко тут зустрінеш красиву композицію, проте скретчінг зараз дуже поширений [4]. Ця манера виконання не користується повагою серед райтерів, бо псує поверхні різних предметів і об'єктів.

Clean Advertising. Це порівняно новий напрям, який належить до різновиду художньої комерційної діяльності; черговий спосіб розміщення реклами, а також джерело заробітку для комерційних художників (іл. 5).

Стилі традиційного та нетрадиційного графіті:

Throw-up. Найпростіший стиль, його характерна риса – використання двох кольорів та простих ліній. Одним

кольором виконується контур, іншим – заливка. Такі малюнки мають бути великими та об'ємними (іл. 6). З цього стилю зазвичай починають, він часто використовується у бомблені, оскільки вирізняється простотою виконання.

Blockbusters (англ. «бомба»). Виник в Лос-Анджелесі, де його використовували для позначення своєї території вуличні угруповання. Виявився цілком відповідною зброєю для боротьби з чужим графіті. Чий малюнок з написом імені автора є більшим за розміром –

Іл. 8. Bubble letter

Іл. 9. Wild Style

Іл. 10. Messiah Style

Іл. 11. DAIM style або 3D style

той і визнається крутішим у середовищі графітістів. Blockbusters є простим стилем, виконується іноді навіть одним/двома кольорами, а його характерні риси – великі, широкі, часто тривимірні букви, злегка нахилені вперед/назад (іл. 7).

Bubble letter. Bubles (англ. «пухир») – також один із перших стилів графіті, в якому виконуються примітивні малюнки та написи слів. Комбінуються два близькі за тоном кольори, які дозволяють створити певну об'ємність. Характерний для старої школи, нині не модний. Часто використовується в бомбінгу. Цей стиль легкий у виконанні, потребує мало часу на виконання (іл. 8).

Wild Style (англ. «дикий стиль») – один із найскладніших для прочитання. Виконується трьома і більше кольорами. Підготовка такого малюнка потребує багато часу і високого рівня майстерності. Навіть коли ідея ретельно продумана до найдрібніших деталей, реалізація зображення займає тривалий час. Дуже часто переплетення ліній та форм виявляються настільки складними, що їх можуть розібрати лише автори (іл. 9).

Messiah Style – був винайдений нью-йоркцем Vulcan, роботам якого притаманна своєрідна кольорова гамма. Цьому стилю надають оригінальності літери, які написані ніби на окремих аркушах, що потім вже накладені один на одного (іл. 10).

3D style (або FX, або DAIM style (Стиль Дайма), або 3D-стиль). Винайшов та розробив райтер Дайм, на честь якого і назва. Створене зображення має вигляд об'ємного, тривимірного. Композиції у цьому стилі зустрічається рідко (зазвичай на конкурсах або на замовлення), оскільки потребують багато часу і матеріалів (фарби), гарної якості стін. Стиль характерний тільки для нової школи, а окремі роботи є справжніми шедеврами (іл. 11).

Графіті-каліграфія Character передбачає нанесення різних персонажів з мультфільмів, кінофільмів та книжок, схожі на карикатури і комікси. Даний стиль використовується для легальних робіт та оформлень. Ним володіють райтери, які мають художні здібності. (іл. 12).

Анімоване графіті. Кожен малюнок, що виконаний на стіні, чи підлозі, чи на іншому предметі, об'єкті в навколишньому просторі, фотографується автором. Далі автор малює наступний малюнок на цьому ж місці і знову його фотографує. Отримані знімки обробляються у студії на комп'ютері, і за допомогою такої цифрової обробки графіті стають рухливими. Остаточний варіант має вигляд GIF-картинки, що може рухатися і ставати динамічною, завдяки чому глядачі спостерігають анімовану міністорію та отримують нові враження (іл. 13). Прикладом анімованого графіті є проєкт іспанського фотографа-художника А. Л. Кrego (A.L. Crego), який перетворює вуличні графіті-картини в фантастичні анімації [16].

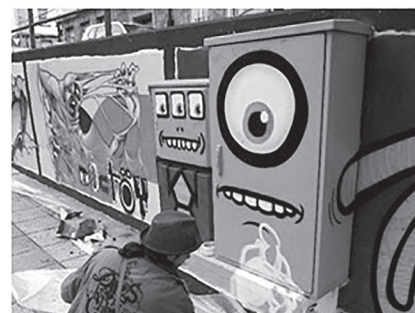
Світлове графіті. Для цього графіті замість балончика з фарбою використовують фотоапарат, мобільний телефон чи плеєр з екраном, що світяться. Головна вимога до цих пристроїв – наявність таких параметрів, як витримка, світлочутливість і діафрагма. Прикладом світлового графіті є роботи художника з Великої Британії – Бена Метьюса. Графітістів, які малюють світлом, називають «фрізлайтерами». До слова, кольорова гама «фрізлайтерів» дещо обмежена. Вони можуть використовувати тільки червоний, жовтий, зелений, синій, фіолетовий, помаранчевий і білий кольори (іл. 14) [19].

Графіті продовжує свій шлях і набуває нових форм вираження. На наш погляд, можна припустити декілька напрямів його існування: 1) графіті, як і багато інших різновидів субкультури, ставатиме дедалі менше популярним і захоплюватиме вузьке коло прихильників певного віку, зокрема підлітків; 2) графіті буде легалізовано і офіційно визнано новим напрямом сучасного мистецтва.

У кожному місті та містечку можна знайти ті чи інші графіті. Ступінь розповсюдження та якість малюнків вказує на рівень розвитку молодіжних субкультурних рухів у даному місті. І якщо місто репрезентується туристові як сучасне та молодіжне, то одним із його символів сьогодні буде графіті. Наприклад, одна з вулиць Мельбуерна, стіни будівель якої щільно заповнені

Іл. 12. Графіті-каліграфія Character

Іл. 13. Анімоване графіті

Іл. 14. Світлове графіті

графіті, в путівнику відомого видавництва Lonely Planet названа головною пам'яткою міста, сюди приходять фотографуватися туристи, мешканці міста роблять весільні знімки, знімають комерційну рекламу.

Ще одним прикладом є Берлінська стіна, яка сьогодні вкрита малюнками графіті, є пам'яткою історії та архітектури й охороняється владою. Зазначимо, що в Берліні спотворення існуючих ма-

люнків карається законом. Тому, якщо розглядати комерціалізацію графіті як складову брендингу міста, то вандалістичний вимір відходить на задній план [9, с. 35].

На сьогодні ми бачимо активне застосування графіті як оформлення, дизайн, благоустрій міста, прикрасу молодіжних фестивалів. Графіті-оформлення, як і будь-яка інша художньо-декоративна форма, чудово підходить для оформлення і декорування приміщень як зовні, так і всередині.

Тож проблему графіті слід вивчати і конструктивно вирішувати у взаємодії з різними соціальними інститутами, вбачаючи у вуличному малярстві не тільки проблему для міста і громади, а й естетичний потенціал. Приклади окремих міст країн світу, де розробляються дієві варіанти вирішення цієї проблеми, надихають: це і регуляція смислової та символічної складової написів і малюнків, що дозволяє відстежувати й контролювати їхній зміст; це й надання графітістам легальної території для самовираження; це і створення на спотворених частинах міських будівель нових великих графіті та їх охорона. Рухається в цьому напрямі та показує достойний взірець Україна: так, прикладом офіційної участі міської влади в контролі графіті-практик став мистецький проєкт з реконструкції київського швидкісного трамваю (2010 р.), коли підземні переходи двох станцій «Польова» та «Героїв Севастополя» були оформлені в стилі графіті. Графітістів і гостей столиці запросили на міжнародний фестиваль стріт-арту «Muralissimo», приурочений до проведення в Києві чемпіонату світу з футболу «Євро-2012». Надихають і перспективи подальшої співпраці влади міста й графіті-митців [9, с. 35].

Мистецтво графіті стало зброєю в руках художників під час війни в Україні 2022–2023 рр. Прикладом є діяльність у напівзруйнованому Харкові райтера Гамлета Зінківського. Художник створює композиції емаллю на металевих поверхнях (паркани, ворота, двері будинків тощо). Його творчість промовиста – зображення, доповнені надписами, мотивують, підтримують і надихають. Тож не дивно, що творчість

Іл. 15. Графіті Бенксі на Хрещатику

райтера зацікавила українських військових і тепер він працює над розписом зброї. Познайтись із творчістю Гамлета можна на його сторінці у Фейсбуці <https://www.facebook.com/gamletzinkivskiy/>.

Збуджує громадську думку та повертає світовий погляд до подій війни в Україні Бенксі. Своїми роботами райтер уславив українців та побажав їм перемоги [17] (іл. 15).

Практикуючи створення робіт на вулиці, райтери переходять до створення графіті в галереях, виставкових проєктах тощо. Але одне залишилось незмінним – внутрішня свобода та бажання бути частиною відкритого мистецтва, що живе серед людей і для людей, даруючи враження, спонукаючи громадську думку, підтримуючи, надихаючи....

Отже, графіті пройшло чималий шлях розвитку. Графіті – це явище традиційної культури, знищувати їх, вважаючи проявом антисоціальної поведінки й підліткової агресії, або ігнорувати не можна, як не можна ігнорувати існування певного культурного шару з власною мовою символів, знаковою системою і стійкими соціальними функціями [6, с. 13].

Сучасні графіті відкривають новий фольклорний напрям у мистецтві. Відкриття і розвиток графіті як естетичного явища свідчить про певну тенденцію в сучасній культурі. «На початку століття в графіті бачили не більше, ніж каракулі й ніхто (за винятком групи археологів) не бачив у них будь-якої значної структури. Потрібно було абсолютно нове бачення мистецтва епохи модернізму, щоб віднайти в цих настінних письменах якийсь значення» [2].

Упродовж XX століття людство значно розширило межі речей, гідних вивчення та аналізу, мистецтвом визнають татуювання, вивчають жанри тюремного, шкільного, студентського фоль-

клору. Різноманітним графіті належить відповідне місце в сучасній соціокультурній картині світу, вони сприяють кращому розумінню тих або інших процесів, що відбуваються в суспільстві, і реакції на них громадськості [6, с. 7]. Відповідно, графіті не варто ігнорувати, доцільніше ознайомлювати з ним учнів, спонукати до його дослідження і обговорення.

Ознайомлюємо з графіті учнів. Аналіз підручників з мистецтва, дозволяє побачити, що автори торкаються цього явища і надають можливість учням отримати уявлення про нього. Так, у новій хвилі підручників з мистецтва для 6-х класів окремі автори висвітлювали інформацію про мурали, які породило мистецтво графіті. Так, у своєму підручнику «Мистецтво» для 6 класу закладів загальної середньої освіти Масол Л. побічно розглядає графіті (дає визначення цього терміну), хоча більше уваги приділяє муралам (продовжуючи тему підручника для учнів 5 класу) [15, с. 73–74].

Авторка підручника для 6 класу НУШ Кондратова Л. під час вивчення з учнями різновидів портрета ознайомлює їх з муралами, тематикою яких стають саме портрети. А також вводить нове для учнів поняття стріт-арт, в основі якого є графіті [12, с. 169].

Авторки Кізілова Л. та Гринишина Л. у своєму підручнику деталізують мову сучасного стріт-арту на прикладі муралу [10, с. 186–191] і наводять приклади робіт Бенксі як одного з найвідоміших вуличних художників Британії.

Щоб підсилити сприймання учнями Державного Гімну України Аристова Л., Чен Н. у своєму підручнику пропонують візуальний ряд – світлина сучасних муралів, присвячених темі України [1, с. 11].

Наведемо **корисні посилання для ознайомлення учнів з графіті на уроках:**

- Гаврилюк Ю. Навчальний канал «Що? Де? Як? Навіщо? Чому?» Графіті – мистецтво вулиць. Образотворче мистецтво. 7 клас. Дистанційне навчання. Відеоурок <https://www.youtube.com/watch?v=cprvfwSjFac>

- Казакова А. «Намалюй своє ім'я. Графіті» (урок малювання для дітей

віком від 6 років) <https://www.youtube.com/watch?v=IP5JKMu0t-g>

- Ласая Ю. «Графіті. 7-й клас» https://www.youtube.com/watch?v=ah0mZ6_Wt5Y

- Шрифти і графіті в роботі «Моє ім'я». 7 клас. Образотворче мистецтво. Дизайн. Практична робота. <https://www.youtube.com/watch?v=QAN9gNcpKqo>.

Як показує практика, вивчення основ графіті, а саме вивчення шрифтів графіті, можна починати навіть зі старшого дошкільного віку, поступово вдосконалюючи техніку виконання шрифтів у початковій школі. Також молодші школярі можуть частково ознайомлюватися з окремими видами графіті. У основній школі на уроках мистецтва можна продовжити вивчення різновидів графіті у різний спосіб та в різному форматі (підготовка ескізів, проєкт тощо).

Висновки. У висвітленні графіті як сучасного вуличного малярства, явища соціального характеру й однієї з актуальних культурно-мистецьких форм, нами стисло розглянуто особливості функціонування підлітково-молодіжних графіті, історія розвитку графіті як соціального явища, його види та стилі. Графіті від моменту появи перших і найпростіших надписів уже давно вийшло за межі вкоріненого стереотипу «забруднених стін» та «акту вандалізму». Графіті мають культурно-історичне значення, оскільки викликають інтерес науковців різних галузей знань і дозволяють пізнавати історичне минуле, традиції і культуру народів, зокрема й України.

Графіті є характерною ознакою нашого часу, що має відображення у архітектурі міст і сіл. Різноманітні події політичного, соціального і культурного життя країн спричиняють появу нових видів і стилів графіті, нових тем та художніх образів, з допомогою чого відбувається діалог авторів графіті з глядачами.

Графіті дедалі більше викликає інтерес не тільки представників молодіжної субкультури, а й діячів мистецької, наукової та інших сфер, що прагнуть використати потенціал цього явища.

Вважаємо за потрібне ознайомлювати сучасних учнів з графіті для розширення кругозору учнів і можливої творчої самореалізації.

Предметом наступних досліджень може стати висвітлення мистецтва стріт-арту, яке активно поширюється та є модернізованим графіті.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

- Аристова Л., Чен Н. Мистецтво : підручник інтегрованого курсу для 6 класу закладів загальної середньої освіти. URL: <https://drive.google.com/file/d/18lmFCgQpJ4rQlXt2BTpPD4Y1xxjeK0/view>
- Бажкова Є, Луріє М., Шумов К. Міські графіті. URL: <https://www.ji.lviv.ua/n38texts/graffiti.htm>
- Бумбокс Супер-пупер. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=kV8-Y1jVBtY>
- Види і стилі графіті, шрифти для графіті, літери графіті. URL: <https://jak.waykun.com/articles/vidi-i-stili-graffiti-vse-shrifti-dlja-graffiti.html>
- Висоцький С. (Календар-Альманах УНС, 1967, правопис адаптований). Літопис на стінах Київської Софії. URL: <https://kyrios.org.ua/literature/articles/12030-litopis-na-stinah-kiyivskoyi-sofiyi.html>
- Головаха І. Соціальне значення асоціальних графіті (Бытование и функции современных киевских граффити). Социология : теория, методы, маркетинг. 2004. № 2. С. 64–77. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/90081/04-Golohakha.pdf?sequence=1>
- Грицюк О. Вуличне настінне малярство як об'єкт дослідження: історіографія та стан вивчення. URL: <http://ethnic.history.univ.kiev.ua/data/2019/58/articles/16.pdf>
- Знаменитий Бенксі підтвердив створення семи графіті в Україні. URL: <https://focus.ua/uk/lifestyle/537076-znamenityy-benksi-podtverdil-sozdanie-semi-graffiti-v-ukraine>
- Кайс З. В. Залучення соціальних інститутів до графіті-дискурсу як шлях подолання вандалізму. URL: <https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/8198/1/5.pdf>
- Кізілова Г., Гринишина Л. Мистецтво : підручник інтегрованого курсу для 6 класу закладів загальної середньої освіти. URL: https://drive.google.com/file/d/13R1KaS7_4fBHOgCta4z9T3nlyGwFyOf/view
- Кокушова Н. І. Графіті як форма публічного протесту. URL: <https://jarch.donnu.edu.ua/article/view/13443/13349>
- Кондратова Л. Мистецтво : підручник інтегрованого курсу для 6 класу закладів загальної середньої освіти. URL: https://drive.google.com/file/d/1CNfKpQrZy8MAfM9SEaNLpBQPrq_zB/view
- Коротенко О. Бенксі як феномен сучасного стріт-арту. URL: <https://bazilik.media/benksi-ia-phenomen-suchasnoho-strit-artu/>
- Красовська З. В. Символіка графіті як семантичний засіб міського життя. URL: <https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/8690/1/30.pdf>
- Масол Л. Мистецтво : підручник інтегрованого курсу для 6 класу закладів загальної середньої освіти. URL: <https://drive.google.com/file/d/1MgvZmV9KUXjBfMNsqS6zOj1g8YnScx5/view>
- П'ятнадцять неймовірних перетворень вуличних графіті на фантастичні анімації. URL: <https://www.depo.ua/ukr/life/15-neymovirnih-peretvoren-vulichnih-graffiti-na-fantastichni-animacii-20170427563125>
- Рильов К. Формула британця. Як послання українцям зашифрував Бенксі у графіті в Києві та Бородянці. URL: <https://focus.ua/uk/culture/537713-sem-graffiti-benksi-v-ukraїne-kakoe-poslanie-zashifroval-hudozhnik>
- Світлове графіті. URL: <https://www.legaltechnique.org/articles/mir/svetovoe-graffiti-bull-novosti-v-fotografyah.html>
- Світлове графіті от Бена Метьюса (фото). URL: <https://artukraine.com.ua/n/svetovoe-graffiti-ot-benamettyusa-foto/#.ZcxQd3p3Dc>
- Станіславська К. І. Мистецько-видовищні форми сучасної культури: монографія / Катерина Станіславська; вид. друге, перероб. і доп. Київ : НАККІМ, 2016. 352 с.: іл.
- Freestyle. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=dHg7twHlw>
- Graffiti. URL: <https://graffiti.lviv.at.ua/index/shrifti/0-4>

References:

- Arystova, L., & Chien, N. (2023). Mystetstvo: pidruchnyk intehrovanoho kursu dlia 6 klasu zakladiv zahalnoi serednoi osvity [Art: An integrated course textbook for the 6th grade of general secondary education institutions]. Retrieved from <https://drive.google.com/file/d/18lmFCgQpJ4rQlXt2BTpPD4Y1xxjeK0/view>
- Bazhkova, Ye, Lurie, M., & Shumov, K. (2015). Miski hrafti [Urban graffiti]. Retrieved from <https://www.ji.lviv.ua/n38texts/graffiti.htm>
- Bumboks Super-puper [Bumboks Super-duper]. [Video] YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=kV8-Y1jVBtY>
- Vydy i styli hrafti, shryfty dlia hrafti, litery graffiti [Types and styles of graffiti, graffiti fonts, graffiti letters]. Retrieved from <https://jak.waykun.com/articles/vidi-i-stili-graffiti-vse-shrifti-dlja-graffiti.html>
- Vysotskyi, S. (2014). Litopys na stinah Kyivskoi Sofii (Kalendar-Almanakh UNS, 1967, pravopys adaptovanyi) [Chronicle on the walls of Kyiv Sofia (Calendar-Almanach of the Ukrainian National Academy of Sciences, 1967, spelling adapted)]. Retrieved from <https://kyrios.org.ua/literature/articles/12030-litopis-na-stinah-kiyivskoyi-sofiyi.html>
- Golovakha, I. (2004). Sotsialnoe znachenie asotsialnykh graffiti (Bytovanie i funktsii sovremennykh kievskikh graffiti) [The social significance of asocial graffiti (Life and functions of modern Kyiv graffiti)]. 64–77. Retrieved from <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/90081/04-Golohakha.pdf?sequence=1>
- Hrytsiuk, O. (2019). Vulychne nastinne maliarstvo yak ob'ekt doslidzhennia: istoriografii ta stan vyvchennia [Street wall painting as an object of research: Historiography and state of study]. Retrieved from <http://ethnic.history.univ.kiev.ua/data/2019/58/articles/16.pdf>
- Znamenitii Benksi pidtverdyv stvorennia semy hrafti v Ukraini [The famous Banksy confirmed the creation of seven graffiti in Ukraine]. Retrieved from <https://focus.ua/uk/lifestyle/537076-znamenityy-benksi-podtverdil-sozdanie-semi-graffiti-v-ukraine>
- Kais, Z. V. (2013). Zaluchennia sotsialnykh instytutiv do hrafti-dyskursu yak shliakh podolannia vandalizmu [Involvement of social institutions in the graffiti discourse as a way to overcome vandalism]. Retrieved from <https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/8198/1/5.pdf>
- Kizilova, H., & Hrynshyna, L. (2023). Mystetstvo: pidruchnyk intehrovanoho kursu dlia 6 klasu zakladiv zahalnoi serednoi osvity [Art: An integrated course textbook for the 6th grade of general secondary education institutions]. Retrieved from https://drive.google.com/file/d/13R1KaS7_4fBHOgCta4z9T3nlyGwFyOf/view
- Kozuhovska, N. I. (2022). Graffiti yak forma publchnogo protest [Graffiti as a form of public protest]. Retrieved from <https://jarch.donnu.edu.ua/article/view/13443/13349>
- Kondratova, L. (2023). Mystetstvo: pidruchnyk intehrovanoho kursu dlia 6 klasu zakladiv zahalnoi serednoi osvity [Art: A textbook of the integrated course for the 6th grade of general secondary education institutions]. Retrieved from https://drive.google.com/file/d/1CNfKpQrZy8MAfM9SEaNLpBQPrq_zB/view
- Korotenko, O. (n.d.). Benksi yak fenomen suchasnoho strit-artu [Banksy as a phenomenon of modern street art]. Retrieved from <https://bazilik.media/benksi-ia-phenomen-suchasnoho-strit-artu/>
- Krasovska, Z. V. (2007). Symvolika hrafti yak semantychnyi zasib miskoho zhyttia [The symbolism of graffiti as a semantic means of urban life]. Retrieved from <https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/8690/1/30.pdf>
- Masol, L. (2022). Mystetstvo: pidruchnyk intehrovanoho kursu dlia 6 klasu zakladiv zahalnoi serednoi osvity [Art: A textbook of the integrated course for the 6th grade of general secondary education institutions]. Retrieved from <https://drive.google.com/file/d/1MgvZmV9KUXjBfMNSqS6zOj1g8YnScx5/view>
- Piatnadsiat neimovirnykh peretvoren vulychnykh hrafti na fantastychni animatsii [Fifteen incredible transformations of street graffiti into fantastic animations]. Retrieved from <https://www.depo.ua/ukr/life/15-neymovirnih-peretvoren-vulichnih-graffiti-na-fantastichni-animacii-20170427563125>

17. Rylov, K. (2022). Formula brytantsia. Yake poslannia ukrainsiam zashyruvav Benksi u hrafti v Kyievi ta Borodiantsi [Formula Britannia. What message to Ukrainians did Banksy encode in graffiti in Kyiv and Borodianka]. Retrieved from <https://focus.ua/uk/culture/537713-sem-graffiti-benksi-v-ukraine-kakoe-poslanie-zashifroval-hudozhnik>

18. Svitlove hrafti [Light graffiti]. Retrieved from <https://www.legaltechnique.org/articles/mir/svetovoe-graffiti-bull-novosti-v-fotografiiyah.html>

19. Svetovoe graffiti ot Bena Mettiusa (foto) [Light graffiti by Ben Matthews (photo)]. Retrieved from <https://artukraine.com.ua/n/svetovoe-graffiti-ot-benamettyusa-foto/#.ZCxQd3bP3Dc>

20. Stanislavska, K. I. (2016). Mystetsko-vydovyschni formy suchasnoi kultury [Artistic and performing forms of modern culture] (2nd ed.). Kyiv: NAKKIM.

21. Freestyle. [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=dHg7twHelrw>

22. Graffiti. Retrieved from <https://graffiti-lviv.at.ua/index/shrifti/0-4>

Valentina Petrivna Martynova, Methodologist of the Department of Pedagogy and Psychology, Luhansk Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education, Kyiv, Ukraine, Valentynamartynova54@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0009-4858-5582>

Graffiti: Opportunities for familiarization in art classes

The article is devoted to the topic of modern street painting – graffiti. The essence of the concept, the peculiarities of the functioning of teenage and youth graffiti, the history of the development of graffiti as a social phenomenon, its varieties and styles, and their application in the social environment are considered.

The essence and classification of graffiti as a socio-cultural phenomenon, its historical origins and nature, psychological motives, aesthetic value, decoding the content of texts, etc. have become the subject of national and international research. Scientists believe that it is impossible to study graffiti as a social phenomenon in isolation from the historical context and cultural traditions of the country where they were performed and recorded.

The multiple meanings and multifaceted nature of graffiti make it impossible to give a single definition. Scholars consider graffiti as a social phenomenon and attribute it to the cultural and artistic forms of modernity. Furthermore, they identify graffiti as a communication phenomenon that has its own symbolic system and code and manifests itself in two directions: intra-graffiti, which involves dialogue of internal graffiti culture and within the limits of the graffiti code, and extra-graffiti – as a dialogue of graffiti with the outside world. Classifying the phenomenon of graffiti as an independent genre of modern art is a debatable issue.

Graffiti is called "street art" and part of modern society accepts it as a destructive phenomenon. The form of expression of graffiti creators is considered vandalism. However, there is an understanding that graffiti cannot be controlled or eliminated by imposing a ban on it. We should be investigated graffiti by involving social institutions, which will help bring the phenomenon of graffiti to a new level of its humanization and constructive solution.

Despite the complexity of the problem, the author offers to familiarize modern students with the phenomenon of graffiti in art classes. Textbooks on "Art" for 6th-grade students, methods, and visual material for perception and discussion with students were analyzed. Working with schoolchildren, teachers should focus on various aspects of this concept – artistic, social, moral, etc. In addition, educators should teach students to evaluate information critically about graffiti and its value for society, as well as to promote their research initiative and creative self-realization.

Key words: graffiti, graffiti artists, graffiti slang, street art, street art, bombers, writers, youth subculture.

Стаття надійшла до редакції 18.06.2023 р.

DOI [https://doi.org/10.32405/2308-8885-2023-2\(108\)-41-45](https://doi.org/10.32405/2308-8885-2023-2(108)-41-45)

УДК [028.17 : 808.55] : 37.091.2

Наталія Євгенівна Мирополюська,

доктор педагогічних наук, професор, головний науковий співробітник лабораторії естетичного виховання та мистецької освіти Інституту проблем виховання НАПН України, м. Київ, Україна, natalia.myropolska@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-7469-5111>

АУДІАЛЬНА ТЕАТРАЛЬНА КОМУНІКАЦІЯ: ВИХОВНИЙ АСПЕКТ

На основі продуктивного аналізу певних історичних віх процесу естетичного виховання в закладах загальної середньої освіти окреслено коло проблем, серед яких виділяється домінування візуальних медіа над текстуальними і, звідси, мовленнєва недбалість учнів, що шкодить позитивному спілкуванню і способу взаємодії між ними, примітивізація сприйняття та мислення.

Запропоновано оновлення естетико-виховного процесу старшокласників із використанням аудіальної театральної комунікації, що спирається на такі засоби виразності, як голосові контрасти, відтінки, напівтони. Це надає можливостей учням через голос сприйняти й відтворити в уяві долю персонажів художніх творів, зокрема й відтворених у театральних постановках, тим самим формуючи їхнє емпатійне поле.

Ключові слова: естетичне виховання, старшокласники, емпатійне поле, аудіомедіапростір, аудіальна театральна комунікація.

Актуальність наукової проблеми. Новий контекст соціального життя, викликаний сьогодишньою драматичною ситуацією в Україні, вимагає оновлення виховного процесу на фундаменті духовних настанов внутрішнього існування людини, серед яких на перший план виступають розвиток світоглядного та почуттєвого досвіду, любов до Батьківщини. Саме такі концептуальні орієнтири в межах конкретних історичних періодів звучать як у творах видатних мислителів, так і в найкращих надбаннях **драматичного мистецтва**, що вивіщують людину, яскраво втілюючи думки щодо життя в усій багатоскладності та багатоманітності.

Слово супроводжує кожного з нас від народження до останнього подиху. З першого періоду становлення віт-

чизняної наукової думки в пам'ятках церковно-вчительської літератури розв'язуються питання, пов'язані з його виховними вимірами. «Слово про Закон і Благодать» – «по суті перша пам'ятка давньокиївської культури митрополита Київського Іларіона» [1, с. 80] – оспівує предків – князів Володимира і Ярослава, які уславилися одночасно своєю мужністю і піднесенням мистецтва в країні. Виокремивши такі риси, як звитяга і законслухняність, Іларіон з повагою нагадує, що за часів Володимира з'явилися ікони святих, Київ прикрасився золотом і сріблом, а церква Благовіщення, побудована Ярославом над Золотими воротами, стала дивом і славою на всі навколишні країни [3].

Певне нівелювання саме таких морально-естетичних підвалин українсь-